

บทที่ 1

บทนำ

การวิจัยเรื่อง ประวัติศาสตร์บอกเล่าเมืองสงขลาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484-2488) ที่จะกล่าวในบทนี้ เริ่มศึกษาจากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ กรอบแนวคิดในการวิจัย ขอบเขตการวิจัย คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย และ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เมืองสงขลาเป็นเมืองที่ตั้งอยู่บนคาบสมุทรปลายุ ระหว่างแผ่นดินใหญ่ของดินแดน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับหมู่เกาะอินเดียนตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีพื้นที่จดมหาสมุทรแปซิฟิกด้าน ตะวันออกกับมหาสมุทรอินเดียทางด้านตะวันตก และอยู่ระหว่างอารยธรรมจีนกับอารยธรรม อินเดีย ทำให้เมืองสงขลาเป็นศูนย์กลางการค้าและเข้าหลอมของอารยธรรมจีนและอินเดีย จึงมี ชื่อเสียงทางด้านการค้าและความเจริญด้านศิลปวัฒนธรรมมาตั้งแต่อดีต ส่งผลให้เมืองสงขลา คงความสำคัญทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

1. ความสำคัญของเมืองสงขลา

ความสำคัญของเมืองสงขลา ปรากฏหลักฐานชัดเจนในเอกสารพงศาวดาร จดหมายเหตุ และเอกสารอื่น ๆ ทางประวัติศาสตร์ ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี จนถึง สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องจากทำเลที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม เมืองสงขลาตั้งอยู่ ทางฝั่งตะวันออกของแหลมมลายู จึงเป็นเมืองท่าสำคัญเมืองหนึ่งของหัวเมืองทางภาคใต้ ก่อนที่จะ มาเป็นเมืองสงขลา ที่ตั้งที่เป็นอยู่ตามสภาพปัจจุบัน สงขลาได้ตั้งและย้ายเมืองมาเป็นระยะ ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เริ่มต้นครั้งแรกเมืองสงขลาตั้งอยู่ที่บริเวณ ฝั่งเขาแดง เป็นเมืองที่มีท่าเรือขนาดใหญ่ กินน้ำลึก มีที่กำบังลมได้เป็นอย่างดี จึงอยู่ในสภาพ ภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมที่จะเป็นเมืองท่าค้าขายที่ดี ดังปรากฏในจดหมายเหตุของนายเวเรต์ ผู้ตรวจ การค้าของบริษัทฝรั่งเศส ลงวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ.2223 มีความตอนหนึ่งว่า “...เมืองสงขลา

มีท่าเรือ ซึ่งดูจะเป็นท่าเรือที่ดีมาก แต่เรือใหญ่จะต้องเข้าออกได้ จึงจะเป็นท่าเรือที่ดี แต่ได้มีคนบอกกับข้าพเจ้าว่า เรือระวาง 500 – 600 ตัน ได้เคยเข้าออกมาแล้ว...” (เพียงแข พงษ์ศิริบัญญัติ. 2522)

1.1 ตำแหน่งที่ตั้งของเมืองสงขลา เป็นศูนย์กลางที่จะติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน ใกล้เคียงได้สะดวก ได้แก่ ลาว เวียดนาม เขมร ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณคาบสมุทรอินโดจีน (โคชินไชน่า) ดังปรากฏในเอกสารบางส่วนของบริษัทอีสต์อินเดียของฮอลันดา ความตอนหนึ่งว่า (เพียงแข พงษ์ศิริบัญญัติ. 2522)

...เราเห็นว่าจะไม่เป็นการผิดหวังมากหากจะคิดสร้างคลังสินค้าขนาดใหญ่ขึ้นที่ ซิงกอร่า¹ ซึ่งอยู่ในทางเหนือของปัตตานีเป็นระยะทาง 24 ลิก...ข้าพเจ้าคิดว่าเราอาจใช้สงขลาเป็นที่สำหรับตระเวนหาสินค้าจากบริเวณใกล้เคียงเพื่อจัดส่งให้ห้างของเราที่กรุงสยามโคชินไชน่า บอร์เนียว และห้างของเราบางส่วนที่ประเทศญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี...

อาณาเขตของเมืองสงขลาฝั่งเขาแดง ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ติดต่อกับเมืองปัตตานี ซึ่งเอกสารจีนร่วมสมัยเล่าว่า การเดินทางจากสงขลาทางบกใช้เวลา 5 – 6 วัน ทางน้ำโดยลมมรสุมประมาณวันเศษก็ถึง (ตัวน ลี เซง และประพฤทธิ์ สุกรัตน์เมธี. 2529 อ้างถึงใน สารูป ฤทธิ์ชู. 2534) ทำให้เมืองสงขลาติดต่อสัมพันธ์ทางการค้ากับปัตตานีได้สะดวกมาก เนื่องจากช่วงนี้เมืองปัตตานีมีความเจริญรุ่งเรืองยากที่จะหาหัวเมืองมลายูอื่น ๆ เทียบได้ ในด้านการค้าขายก็มีหลักฐานมากมายที่แสดงว่า เมืองปัตตานีเป็นศูนย์กลางการค้าที่ยิ่งใหญ่แห่งหนึ่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมืองปัตตานีเป็นเป้าหมายสำคัญของเรือสินค้าชนิดต่าง ๆ ทั้งเป็นสถานที่จอดเรือที่มาจากอินเดีย เป็นเมืองที่สำคัญของเรือสำเภาและเรืออื่นที่จะมาจากเมืองจีน

¹ เมืองสงขลาหรือเมืองที่มีชื่อเรียกในอดีตว่า แซงกอร่า จากบันทึกของพ่อค้าชาวดัชท์ (ฮอลันดา) ที่เข้ามาติดต่อกับไทยสมัยอยุธยา แต่ในหนังสือประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยามของ นายนิโกลาส แซร์แวนส เรียกเมืองสงขลาว่า เมืองสิงขร (Cingor) จึงสันนิษฐานว่า ที่มาของชื่อเมืองสงขลามี 2 แนว คือ แนวแรกมีชื่อเพี้ยนมาจากชื่อ สิงหลา หรือ แซงโกรา มีความหมายว่า “เมืองสิงห์” ว่าเป็นบริเวณที่ตั้งอยู่ปากน้ำทะเลสาบสงขลา มีเกาะหนูกับเกาะแมว ที่มองจากทะเลด้านนอกจะเห็นรูปสิงห์สองตัวนอนหมอบอยู่ จึงเรียกเมืองสงขลาว่า เมืองสิงห์ ส่วนแนวหลังอ้างว่าเมืองสงขลามีภูเขามาก โดยเฉพาะเมืองสงขลาแห่งแรกที่ตั้งอยู่บริเวณเขาแดง จึงเรียกเมืองนี้ว่า “สิงขร”

และญี่ปุ่น (อิบรอฮิม ชุกรี. 2525 อ้างถึงใน สารูป ฤทธิชู. 2534) จึงทำให้เมืองสงขลาเพิ่มความสำคัญ กลายเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ เนื่องจากมีอาณาเขตที่ติดต่อกับเมืองปัตตานีนั่นเอง อาศัยการเดินทางทางน้ำเป็นเส้นทางการติดต่อที่รวดเร็ว จึงส่งผลให้เศรษฐกิจของเมืองสงขลา มีความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น

เมืองสงขลาฝั่งเขาแดงยังคงเป็นที่ตั้งของเมืองสงขลา มาตลอดจนถึง พ.ศ. 2223 จึงถูกทำลายในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เนื่องจากไม่ทรงไว้วางพระทัยเจ้าเมืองสงขลา ด้วยเกรงว่าอาจก่อการกบฏต่อกรุงศรีอยุธยา ชาวสงขลาส่วนหนึ่งได้โยกย้ายไปตั้งชุมชนใหม่ ปลายสุดของคาบสมุทรสทิงพระที่บ้านแหลมสน ตั้งอยู่เกือบตรงกันข้ามข้างใต้ของเมืองสงขลาเก่าที่หัวเขาแดง ซึ่งเป็นบริเวณที่มีวัดสุวรรณคีรีและวัดบ่อทรัพย์เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ (เมืองสงขลาฝั่งเขาแดงนี้ บางคนเรียกว่า “เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน” แต่เป็นคนละส่วนกับแหลมสนของนครุ่นหลัง เพราะเดี๋ยวนี้จะเห็นว่าแหลมสนนั้นตั้งอยู่ที่ตำบลบ่อยาง หรือสงขลาเมืองใหม่ ส่วนแหลมสนฝั่งเขาแดงถึงจะมีต้นสนอยู่บ้าง แต่ก็ไม่ใช่ที่รู้จักเท่าเทียมกับแหลมสนทางตำบลบ่อยาง) เมืองสงขลาฝั่งแหลมสนได้เป็นที่ตั้งของเมืองมาตลอดจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองไปตั้งที่ตำบลบ่อยาง ซึ่งอยู่คนละฝั่งกับเมืองเดิม โดยมีทะเลสาบสงขลาคั่นกลาง บริเวณบ่อยางนี้เองเป็นที่ตั้งของเมืองสงขลา ต่อมาจนทุกวันนี้

1.2 ตำแหน่งที่ตั้งของเมืองสงขลาปัจจุบัน เมืองสงขลาปัจจุบัน ตั้งอยู่ ณ ละติจูดที่ 6 องศา 17 ลิปดาเหนือ ถึงละติจูดที่ 7 องศา 56 ลิปดาเหนือ และลองจิจูดที่ 100 องศา 1 ลิปดาตะวันออก ถึง ลองจิจูดที่ 101 องศา 6 ลิปดาตะวันออก (สัญญา วัชรพันธุ์. 2538) มีเนื้อที่ประมาณ 7,580 ตารางกิโลเมตร (จังหวัดสงขลา. มปป.) มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงคือ

ทิศเหนือ	จดจังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดพัทลุง
ทิศตะวันออก	จดจังหวัดปัตตานี และอ่าวไทย
ทิศใต้	จดจังหวัดยะลา จังหวัดปัตตานี และประเทศมาเลเซีย
ทิศตะวันตก	จดจังหวัดพัทลุง และจังหวัดสตูล

(ถนอม พูนวงศ์. 2545)

2. ความเจริญมั่งคั่งของเมืองสงขลา ด้านเศรษฐกิจ

ความเจริญมั่งคั่งของเมืองสงขลา ด้านเศรษฐกิจ ปรากฏหลักฐานชัดเจนจากการ

ผลิตเงินตราขึ้นใช้เองแล้ว ลักษณะของเงินตราเป็นเบี้ยตะกั่ว มีลักษณะเป็นรูตรงกลางกลม คล้ายอีแปะจีน ความกว้างสูงยู่ได้แต่ละชนิดมีขนาดแตกต่างกัน มีทั้งขนาดกึ่งนิ้วไม่ถึงนิ้ว กึ่งนิ้วกับกระเบียดน้อยบ้าง เท่าที่พบมีถึง 6 ชนิด แต่ละชนิดมีลักษณะเหมือนกันอย่างหนึ่ง คือ หน้าหนึ่งมีอักษรไทยข้างบนว่า “สง” ข้างล่างว่า “ขลา” มีอักษรแขกอยู่ 2 ข้าง อีกด้านหนึ่งมีหนังสือจีน 4 ตัว ต่างกันเฉพาะขนาดและศักราชที่ระบุเป็นจุลศักราช... ส่วนเงินบาทก็ใช้ได้ แต่ไม่มีใครจะมีเงินบาทและอัฐใช้ (สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช. 2504) การที่เงินเหรียญมีตัวอักษร 3 ภาษาปรากฏ แสดงว่าสังคมของเมืองสงขลาประกอบด้วยผู้คน 3 วัฒนธรรม คือ ไทย แขก และจีน รวมจำนวนพลเมืองทั้งสิ้นประมาณ 10,000 หลังคาเรือน จำนวน 50,000 คน ส่วนใหญ่เป็นคนไทย รองลงมาเป็นแขกและจีนตามลำดับ ราษฎรเหล่านี้ ถ้าเป็นคนไทยจะเสียด่วยเป็นหลายอย่าง คือ ส่วยเงิน ทอง ดินบุก และส่วยไม้กระดาน ราษฎรจีนเป็นจีนผูกปี้ (หมายถึง เงินค่าผูกปี้ที่เรียกเก็บจากคนจีน โดยผูกที่ข้อมือเป็นสำคัญ) ราษฎรแขกเสียด่วยทอง (สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช. 2504)

เมืองสงขลายังมีสิ่งดึงดูดใจชาวต่างชาติให้เข้ามาติดต่อค้าขายอีกอย่างหนึ่ง กล่าวคือ สงขลาเป็นเมืองท่าปลอดภาษี ไม่มีการเรียกเก็บอากรขนอน เพียงแต่บรรดาพ่อค้าที่เข้ามาค้าขายยอมเสียด่วยของกำนัลเพียงจำนวนน้อยให้แก่ ตะโตะ โมกอลล์ ซึ่งเป็นข้าหลวงของพระเจ้ากรุงสยาม (เพียงแข พงษ์ศิริบัญญัติ. 2522) แสดงให้เห็นว่า เมืองสงขลาได้รับความสนใจจากประเทศต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก และจัดเป็นแหล่งการค้าขายที่สำคัญมากแห่งหนึ่งในสมัยนั้น

3. เมืองสงขลายุคสมัยต่าง ๆ

ความสำคัญของเมืองสงขลาปรากฏให้ศึกษาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ เจ้าเมืองสงขลาเป็นผู้มีบทบาทในการสร้างความสำคัญ จากการปฏิบัติราชการมีความชอบเป็นที่ปรากฏในยุคสมัยต่าง ๆ ดังนี้

3.1 สมัยกรุงศรีอยุธยา เมืองสงขลามีชื่อปรากฏในฐานะเมืองประเทศราชเมืองหนึ่งในจำนวน 16 เมืองที่ขึ้นตรงต่อกรุงศรีอยุธยาในแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พ.ศ. 1893-2093) ซึ่งได้แก่ เมืองมะละกา ชะวา ตะนาวศรี นครศรีธรรมราช ทะวาย เมาะตะมะ เมาะลำเลิง สงขลา จันทบูร พิชณุโลก สุโขทัย พิชัย สวรรคโลก พิจิตร กำแพงเพชร และนครสวรรค์ (J. Kennedy. 1962 และ D.G.E. Hall. 1960) ในสมัยพระเจ้าทรงธรรม เมืองสงขลากลายเป็นเมืองท่าขนาดใหญ่ทางภาคใต้ของไทย เป็นที่สนใจของนานาประเทศที่เข้ามาติดต่อกับ

ไทย ต่างก็แสดงเจตจำนงที่จะมาตั้งสถานีการค้าที่เมืองสงขลา โดยเฉพาะอังกฤษ ดังปรากฏหลักฐานในจดหมายของ จอห์น จูร์แดง หัวหน้าพ่อค้าชาวฝรั่งเศสที่เมืองปัตตานีที่มีไปถึง เอเดเวอร์ค ลอง หัวหน้าพ่อค้าชาวอังกฤษที่กรุงสยาม (กรมศิลปากร. 2512 อ้างถึงในเพียงแข พงษ์ศิริบัญญัติ. 2522) ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งเป็นระยะที่กรุงศรีอยุธยา มีการติดต่อกับประเทศตะวันตกหลายประเทศ ได้แก่ โปรตุเกส สเปน ฮอลันดา อังกฤษ และฝรั่งเศส ตามลำดับ ทำให้ทรงตระหนักถึงความไม่ปลอดภัยของไทย จึงมีรับสั่งให้ มงซิเออ เดอ ลามาร์ วิศวกรชาวฝรั่งเศส ทำป้อม คู ประตู หอรบ ขึ้นที่เมืองชายฝั่งทะเลสำคัญของไทย นอกจากที่ บางกอกและนครศรีธรรมราชแล้ว สงขลาเป็นอีกแห่งหนึ่งที่สร้างป้อม (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 47. 2471) เพื่อเป็นการเตรียมรับกับสัมพันธภาพที่เลวร้ายระหว่างไทยกับอังกฤษ ถึงขั้นประกาศสงครามในปี พ.ศ. 2230 (พงศอินทร์ สุขขจร. 2505)

3.2 สมัยกรุงธนบุรี เมืองสงขลาถูกลดบทบาทลงให้ขึ้นกับเมือง นครศรีธรรมราช เนื่องจากเจ้านครศรีธรรมราช (หนู) ปฏิบัติราชการเป็นที่พอพระราชหฤทัย หลายประการ นับแต่การเข้ามาปฏิบัติราชการตามเสด็จไปทัฬหีศึก ได้เป็นกำลังสำคัญในการทำสงครามกับพม่า ตลอดจนรักษาพระราชอาณาเขตในหัวเมืองมลายู และยิ่งกว่านั้น เจ้านครศรีธรรมราช (หนู) ยังมีนโยบายที่แยบยลที่จะสร้างความดีความชอบให้แก่ตน โดยการถวายบุตรข้าราชการในพระราชวังหลวงในฐานะเป็นพระสนมอีกด้วย (กรมศิลปากร. 2505) ความขัดแย้งระหว่างเจ้าเมืองสงขลาและเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชเริ่มมีตั้งแต่ พ.ศ. 2320 เจ้าพระยานครศรีธรรมราชมีหนังสือให้กรมการออกมาเก็บเอาผู้หญิงช่างทอหูกและ บุตรสาวกรมการ บุตรสาวราษฎรชาวเมืองสงขลา พาไปเมืองนครศรีธรรมราชหลายสิบคน (จดหมายเหตุกรุงธนบุรีไม่ปรากฏ ปี จ.ศ. เลขที่ 223 และ วิเชียรคีรี (ชม) พระยา หน้า 358 อ้างถึงใน เพียงแข พงษ์ศิริบัญญัติ. 2522) เหตุการณ์ครั้งนั้นสร้างความไม่พอใจอย่างมากแก่หลวง สุวรรณคีรี (เหยียง แซ่เฮา) เจ้าเมืองสงขลา จึงได้เฝ้าและกราบบังคมทูลพระเจ้ากรุงธนบุรีให้ทรง ทราบว่าราษฎรได้รับความเดือดร้อนยิ่งนัก และขอแยกเมืองสงขลาให้พ้นจากอำนาจการ ปกครองของเมืองนครศรีธรรมราชมาขึ้นตรงต่อกรุงธนบุรี พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงโปรดเกล้าฯ ให้แยกเมืองสงขลาเป็นเมืองตรีขึ้นกับกรุงธนบุรี (สุภาภรณ์ ตันสถากรักษ์. 2520)

แม้ว่าเมืองสงขลาในสมัยกรุงธนบุรีจะมิได้มีความสำคัญทางการเมืองมากนัก แต่เมืองสงขลากลับเพิ่มความสำคัญทางเศรษฐกิจแทนที่ระหว่าง พ.ศ. 2310 – 2325 จะเห็นได้จากราชสำนักได้หันมาให้ความสำคัญกับเมืองสงขลามากขึ้นเรื่อย ๆ มีการประสานผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับชุมชนชาวจีนฮกเกี้ยน ซึ่งกำลังขยายตัวอย่างรวดเร็วในเมืองสงขลา ได้แต่งตั้งให้

นายเหยียง ผู้นำชุมชนชาวจีนฮกเกี้ยน เป็นเจ้าเมืองสงขลาตั้งแต่ พ.ศ. 2318 ทั้งนี้เพราะผู้นำชาวจีนในสงขลาเป็นผู้มีประสบการณ์ และทุนสะสมมากพอที่จะมีส่วนผลักดันให้ระบบการค้าสำเภากลางขยายตัวมากยิ่งขึ้นในสมัยต่อมา และผลกำไรอันมหาศาลที่ราชสำนักไทยได้รับจากการค้าสำเภากลางแต่ละเที่ยว ซึ่งมีมูลค่ามากกว่า 300% (The Burney Paper, Vol. II, Part, 80 อ้างถึงใน ภูวคต ทรงประเสริฐ. 2531)

นอกจากนี้ เมืองสงขลาฝั่งแหลมสนยังได้รับการพัฒนาด้านการค้าในสมัยที่ตระกูล ณ สงขลา เข้ามาเป็นเจ้าเมืองในปี พ.ศ. 2318 ดังปรากฏในความตอนหนึ่งของจดหมายบอกข่าวถึงเจ้าพระยานครฯ ว่า “...ฝ่ายข้างเมืองสงขลาทำเลท้องที่เหมาะสมแก่การค้าขายทางทะเลด้วยอยู่ปากน้ำ สินค้าเมืองพัทลุงและเมืองนครข้างฝ่ายใต้ต้องออกทางนั้น สกกุล ณ สงขลา เป็นพ่อค้าเข้าใจแสวงหาประโยชน์ทั้งที่ได้จากการค้าขาย...” (หลวงอนุสรณ์สิทธิกรรม (บัว ณ นคร). 2512 อ้างถึงใน สารูป ฤทธิชู. 2534) พระยาสงขลา (เหยียง) ต้นตระกูล ณ สงขลา ได้เป็นหลวงสุวรรณคีรี เจ้าเมืองสงขลาในปี 2318 สืบเนื่องจากความดีความชอบจากการทำอากรรังนก ถวายเงินปีละ 50 ชั่ง และส่งเข้าไปในราชธานีทุกปีมิได้ขาด (พระยาวิเชียรคีรี (ชม) พงสวदारเมืองสงขลาภาคที่ 1, 2 อ้างถึงในสารูป ฤทธิชู. 2534)

3.3 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เมืองสงขลาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ เริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ. 2325 จนถึง พ.ศ. 2439 ซึ่งเป็นสมัยการปฏิรูปการปกครองมณฑลเทศาภิบาล (เพราะหลังจาก พ.ศ. 2439 เมืองสงขลาได้รวมอยู่กับมณฑลนครศรีธรรมราช ประกอบด้วย นครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง) รวมเวลา 114 ปี ดังนั้นจึงขอกกล่าวถึงเมืองสงขลาตามลำดับของเจ้าเมืองสงขลา สมัยพระยาวิเชียรคีรี (บุญสุข ณ สงขลา) เป็นลำดับแรกของสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จนถึงพระยาวิเชียรคีรี (ชม ณ สงขลา) นับเป็นลำดับที่ 7 แต่หากจะนับตั้งแต่พระยาสงขลา (เหยียง แซ่เฮง) ผู้เป็นต้นตระกูล ณ สงขลา พระยาวิเชียรคีรี (บุญสุข ณ สงขลา) จัดเป็นเจ้าเมืองคนที่ 2 และพระยาวิเชียรคีรี (ชม ณ สงขลา) นับเป็นลำดับที่ 8 ปรากฏเหตุการณ์ตามลำดับดังนี้

3.3.1 สมัยเจ้าพระยาวิเชียรคีรี (บุญสุข ณ สงขลา พ.ศ. 2327 – 2355) เมืองสงขลาได้รับการสนับสนุนจากราชธานีในสมัยรัตนโกสินทร์ เหตุผลสำคัญประการหนึ่ง คือ กลุ่มอิทธิพลดั้งเดิมในภาคใต้และแหลมมลายู ซึ่งเป็นฐานเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดในพระราชอาณาจักร คือ กลุ่มเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งมีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติที่แน่นแฟ้นกับกลุ่มอำนาจเก่าในสมัยกรุงธนบุรี ทำให้ราชสำนักไม่อาจไว้วางใจในความจงรักภักดีของเมืองนครศรีธรรมราชได้มากนัก ขณะเดียวกันกลุ่มผู้นำชาวจีนในสงขลาก็ได้เติบโตขึ้นมาอย่าง

รวดเร็วตามอัตราการขยายตัวทางการค้าสำเภ และสิงคโปร์ซึ่งเป็นชุมชนธุรกิจการค้าสำคัญอีกแห่งหนึ่งในแหลมมลายู ราชสำนักจึงจำเป็นต้องพัฒนากลุ่มอิทธิพลใหม่ในสงขลาขึ้นมา ครอบงำอำนาจทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองกับกลุ่มอิทธิพลเก่าในเมืองนครศรีธรรมราชทันที (ภูวคณ ทรงประเสริฐ. 2531) แต่ทางราชสำนักในกรุงเทพฯ ก็มีวิธีการผูกมัดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับเจ้าเมืองสงขลาและหุ้นส่วนธุรกิจข้างอื่น ๆ ตลอดจนผูกมัดความจงรักภักดีจากชนชั้นปกครองในสงขลาให้อยู่ในระดับที่ตนเองสามารถควบคุมได้ไม่ลำบากนัก โดยวิธีการต่าง ๆ ที่เหมาะสมในขณะนั้น เช่น การนำเอาธิดาหรือเครือญาติของเจ้าเมืองมาเป็นนางสนม และนำบุตรชายมาอบรมเลี้ยงดูในกรุงเทพฯ ตั้งแต่เยาว์วัย การบังคับส่งส่วยและบรรณาการในเวลากำหนด ตลอดจนการเตรียมเรือรบกำลัง เพื่อพร้อมที่จะปกป้องอธิปไตยของไทยในดินแดนทางใต้ตลอดมา (ภูวคณ ทรงประเสริฐ. 2531)

3.3.2 สมัยเจ้าเมืองสงขลาคนที่ 3 พระยาวิเศษภักดี (เถียนจ๋อง ณ สงขลา พ.ศ.2355 – 2360) พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงมีพระบรมราโชบายที่จะแบ่งแยกและตัดทอนอำนาจของเมืองปัตตานี เนื่องจากสาเหตุ 2 ประการ คือ ประการแรก เมืองปัตตานีเป็นเมืองใหญ่มีกำลังเข้มแข็ง หากรวมตัวก่อการกบฏเมื่อใดจะเป็นการยากที่จะปราบได้ ประการที่สองทรงเล็งเห็นว่าเจ้าเมืองปัตตานีเป็นผู้มีอำนาจเพียงผู้เดียวก็มีอาจแก้ปัญหาสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในบ้านเมืองของตนได้ เนื่องจากเมื่อครั้งที่เกิดปัญหาโจรผู้ร้ายและการจลาจลขึ้นในบ้านเมือง พระยาปัตตานี (พ่าย) ไม่สามารถปราบได้ ได้มีใบบอกมายังสงขลา จึงโปรดให้พระยาอภัยสงครามเป็นข้าหลวงพร้อมด้วยพระยาสงขลา (เถียนจ๋อง) ลงไปจัดแยกเมืองปัตตานีออกเป็น 7 เมือง (เพียงแข พงษ์ศิริบัญญัติ. 2522)

3.3.3 พระยาวิเชียรคีรี (เถียนเส็ง ณ สงขลา พ.ศ. 2360 – 2390) เจ้าเมืองสงขลาคนที่ 4 ได้รับการพิจารณาให้เป็นเจ้าเมืองสงขลาในปี พ.ศ. 2360 สมัยนี้มีเหตุการณ์สำคัญ คือ เกิดกบฏเมืองไทรบุรีถึง 2 ครั้ง (พ.ศ. 2374 และ พ.ศ. 2381) โดยเฉพาะกบฏครั้งที่ 2 เมืองสงขลาได้มีบทบาทในการปราบกบฏมาก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองสงขลาจากหัวเขาแดงมาตั้งที่ตำบลบ่อยาง โดยให้ดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. 2375 เนื่องจากบริเวณแหลมสนคับแคบไม่เหมาะสมที่จะขยายตัวเมืองออกไปให้มีขนาดใหญ่ได้ เพราะมีภูเขากั้นขวางอยู่ แตกต่างกับบริเวณชายฝั่งตะวันออกของทะเลสาบสงขลา คือ บริเวณตำบลบ่อยาง เมืองสงขลาจึงได้รับโปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้างป้อมปราการกำแพงเมือง คูเมือง และหอคอย รวมทั้งศาลหลักเมือง เสร็จจุล่งในปี พ.ศ. 2385

3.3.4 เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (บุญสังข์ ฦ สงขลา พ.ศ. 2390 – 2407) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายใต้ระบบเจ้าภีนาถอากรที่มีมาแต่เดิม ประกอบกับราชสำนักมีความจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์และประสานประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับเจ้าเมืองสงขลา จึงเปิดโอกาสให้เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (บุญสังข์) ได้มีโอกาสขยายปริมาณของการผูกขาดเศรษฐกิจเข้าไปในดินแดนหัวเมืองมลายูได้มากกว่ายุคใด ๆ ที่สงขลาเคยมีบทบาทมาในอดีต โดยเจ้าเมืองสงขลาได้ร่วมลงทุนกับเรือญาติ เข้าไปผูกขาดเศรษฐกิจและการพาณิชย์ทุกแขนงในหัวเมืองขึ้นทั้งหมด ได้แก่ จะนะ หนองจิก ยะหริ่ง ปัตตานี สายบุรี ยะลา รามันห์ และระแงะ พร้อมกันนั้นก็ให้ระดมแรงงานราคาถูกจากประเทศจีนเข้ามาเป็นกสิกรรมในแหล่งแร่ที่เพิ่งค้นพบในดินแดนเหล่านั้นทุกแห่ง ในไม่ช้าชุมชนชาวจีนที่ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นทั่วสงขลาและเมืองขึ้นก็กลายเป็นฐานเศรษฐกิจ สำหรับการผูกขาดภาษีอากรซึ่งเจ้าเมืองสงขลาและหุ้นส่วนชาวจีนเท่านั้นเป็นผู้ผูกขาดตลอดมา (ภูวคณ ทรวงประเสริฐ. 2531)

พระบรมราโชบายในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่จะสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างราชสำนักกับเมืองสงขลา ปรากฏจากการเสด็จประพาสภาคใต้และเมืองสงขลาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พ.ศ. 2402 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกแห่งราชวงศ์จักรี ที่ได้เสด็จประพาสเมืองสงขลา เจ้าเมืองสงขลาในขณะนั้นคือ เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (บุญสังข์) ได้เตรียมการรับเสด็จอย่างใหญ่โต โดยเกณฑ์ไพร่เมืองสงขลาประมาณ 500 คน ช่วยกันสร้างพลับพลาที่ประทับขึ้นบริเวณป่าสนแหลมทราย ระหว่างเชิงเขาตั้งกวนด้านทิศเหนือกับแหลมสนอ่อน ตัวพลับพลาอยู่ห่างจากเขาตั้งกวนประมาณ 19 เส้นเศษ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จมาประทับแรมที่เมืองสงขลา รวม 10 วัน (19 – 29 สิงหาคม พ.ศ. 2402) ได้เสด็จทอดพระเนตรสถานที่สำคัญ ๆ หลายแห่ง เช่น ตลาดเมืองสงขลา ป้อมเมืองสงขลา เขาแก้วเส็ง และเกาะยอ เป็นต้น และได้โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าเมืองประเทศราชมลายูเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอย่างใกล้ชิดด้วย นับเป็นครั้งแรกที่ทรงเปิดโอกาสให้เจ้าเมืองประเทศราชได้มีโอกาสทูลเกล้าฯ ถวายเรื่องราวราชการด้วยตนเอง ซึ่งก่อให้เกิดความจงรักภักดีอย่างแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

การรับเสด็จของพระยาสงขลา (บุญสังข์ ฦ สงขลา พ.ศ. 2390 – 2408) ในครั้งนั้นเป็นที่พอพระราชหฤทัย จนถึงกับออกพระโอษฐ์ชมว่า “...ทำแจ้งแรงหนักหนา ลงทุนใช้จ่ายเงินทองมากมาย...” (จังหวัดสงขลา. ม.ป.ป.) ได้โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนยศเป็นเจ้าพระยา เนื่องจากทรงมีพระบรมราโชบายที่จะสร้างความสัมพันธ์กับเมืองไทรบุรี เริ่มจากการสร้างทางจากเมืองไทรบุรีมาถึงพรมแดนหัวเมืองสงขลา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขอแรงไพร่จาก

แขกหัวเมืองไทรบุรี ปะลิส และสตูล โดยพระราชทานเงินอากรรังนกเมืองสตูล ให้พระยาไทรบุรีเป็นค่าใช้จ่ายในการนี้ 3 ปี เป็นเงิน 15,000 เหรียญ ส่วนทางฝ่ายเมืองสงขลา ก็โปรดให้ขอแรงไพร่แขกที่ขึ้นกับเมืองสงขลา สร้างทางจากเมืองสงขลาไปถึงพรหมแดนหัวเมืองไทรบุรี โดยยกเงินส่วยทั้งหมดในเมืองสงขลาให้เป็นค่าใช้จ่ายเป็นเวลา 3 ปี เช่นกัน (ทวิศักดิ์ ล้อมลิ้ม. 2534) ถนนสายนี้สร้างเสร็จใน พ.ศ. 2405 ซึ่งถนนไทรบุรีนับเป็นถนนสายแรกที่เชื่อมฝั่งตะวันออกกับฝั่งตะวันตกของแหลมมลายูเข้าด้วยกัน ทำให้การติดต่อระหว่างเมืองสงขลา กับไทรบุรีและปีนัง ทั้งภาครัฐและเอกชนสะดวกขึ้นมาก เป็นผลให้เศรษฐกิจพัฒนาขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างกว้างขวาง

3.3.5 เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (เม่น ณ สงขลา พ.ศ. 2408 – 2427) เมืองสงขลา มีสภาพภูมิอากาศที่เย็นสบาย ภูมิประเทศประกอบด้วย ภูเขา ป่าไม้และทะเล เป็นที่ต้องพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์จึงเสด็จพระราชดำเนินเมืองสงขลาอีกครั้งใน พ.ศ. 2409 ขณะนั้นเจ้าพระยาวิเชียรคีรี (เม่น ณ สงขลา) เป็นเจ้าเมือง พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงิน 37 ชั่งเศษแก่เจ้าพระยาสงขลาเพื่อสร้างเจดีย์บนยอดเขาตั้งกว่นต่อมาเจ้าพระสุรวงศ์ฯ สมุหกลาโหมก็มีบัญชาให้เจ้าพระยาสงขลา (เม่น) ก่อสร้างตึกสำหรับรับรองข้าราชการที่เดินทางมาจากกรุงเทพฯมายังหัวเมืองทางใต้ ใน พ.ศ. 2411 สิ้นค่าใช้จ่ายประมาณ 4,000 เหรียญสเปน แสดงให้เห็นว่าเมืองสงขลาเป็นเมืองที่มีความสำคัญ ที่ทางราชธานีเล็งเห็นว่าควรใช้เมืองสงขลาเป็นเมืองศูนย์กลางในการควบคุมดูแลหัวเมืองมลายูทางภาคใต้ ซึ่งเมืองสงขลาจะทำหน้าที่สร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับหัวเมืองมลายูได้ดีกว่าเมืองนครศรีธรรมราช

ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จประพาสอินเดีย พ.ศ. 2414 ขากลับได้เสด็จมาขึ้นบกที่เมืองไทรบุรี ได้เสด็จพระราชดำเนินทางสถลมารค ตามถนนไทรบุรีจากเมืองไทรบุรีมายังเมืองสงขลา ถนนสายนี้เป็นเส้นทางสำคัญที่ใช้ในการติดต่อค้าขายระหว่างเมืองสงขลา กับเมืองไทรบุรีในขณะนั้น การเสด็จพระราชดำเนินเส้นทางดังกล่าว เป็นการช่วยส่งเสริมสนับสนุนกิจการค้าระหว่างเมืองสงขลา กับไทรบุรี และปีนังของอังกฤษ ให้เจริญก้าวหน้าขึ้นอีกด้วย

การเสด็จประพาสภาคใต้ครั้งนี้ มีเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช (พร้อม) เพียงเมืองเดียวที่บังอาจไม่เข้าร่วมพิธีรับเสด็จการประพาสครั้งนั้น ทางราชสำนักไม่พอใจพฤติกรรมอันแข็งกร้าวของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชมาก จึงได้ลดอำนาจของเมืองนครศรีธรรมราชอีกครั้งหนึ่ง ด้วยการตัดหัวเมืองกลันตัน กระบี่ ตรัง ปะเหลียน กาญจนดิษฐ์ คีรีรัฐ และสมุย มาขึ้นกับกรุงเทพฯ

โดยตรง มีการเรียกหนี้ช่วยต่าง ๆ ที่ตระกูลเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชค้างชำระราชสำนัก และ รื้อฟื้นคดีความต่าง ๆ ที่เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชถูกกล่าวหาว่าฉ้อโกง และให้นำตัวเจ้าเมือง นครศรีธรรมราชมาควบคุมตัวไว้ที่กรุงเทพฯ การลดบทบาทเมืองนครศรีธรรมราชได้ทำ ควบคู่กับการเพิ่มความสำคัญแก่เมืองสงขลา จะเห็นได้จากเจ้าเมืองสงขลาได้กลายเป็นกลุ่ม อิทธิพลสูงสุดแต่เพียงกลุ่มเดียวในหัวเมืองชายทะเลฝั่งตะวันออก โดยการแต่งตั้งให้เป็น เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (เม่น) ใน พ.ศ. 2416 (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.5 ก.พ.จ.ศ. 1233 – 1234 เลขที่ 6 หนังสือจากเจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ถึงพระยานครศรีธรรมราช อ้างถึงใน ภูวคด ทรงประเสริฐ. 2531)

เมืองสงขลาเป็นเพียงแห่งเดียวที่มีการเรียกเก็บ “ส่วยบุตรจีน” โดยเรียกเก็บจาก ชายฉกรรจ์เชื้อสายจีนที่เกิดในสงขลาที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป ในอัตรา 7 บาทต่อคน หรือคิด เป็นน้ำหนักทองคำคนละ 1 สลึง 1 เฟื้อง (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.5 ม.212 ก/7 เงินแทน ส่วยกระดานและส่วยทองคำ บุตรจีนในสงขลา 29 กันยายน ร.ศ.110 อ้างถึงใน ภูวคด ทรง ประเสริฐ. 2531) แสดงว่าชุมชนเมืองสงขลาประกอบด้วยชาวจีนเป็นกลุ่มก้อนและมีขนาด ใหญ่มาก จะเห็นได้จากเขตกำแพงเมืองสงขลากลายเป็นชุมชนชาวจีนทั้งหมดโดยชาว พื้นเมือง และชาวมาเลย์จะอาศัยอยู่ในบริเวณรอบนอกเขตกำแพงเมือง (สัมภาษณ์ ดร.สุชาติ รัตนปรา การ เมื่อวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2525 โดยภูวคด ทรงประเสริฐ อ้างถึงใน ภูวคด ทรง ประเสริฐ. 2531)

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ได้เสด็จมาเมือง สงขลาใน พ.ศ. 2427 ได้บันทึกเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับเมืองสงขลาไว้มากมาย เป็นแหล่งข้อมูล ที่มีคุณค่ายิ่ง เป็นเรื่องประชากร อาชีพของราษฎร ยานพาหนะ สัตว์พาหนะ เงินตราต่าง ๆ ที่ใช้ ในเมืองสงขลา เป็นต้น แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของเมืองสงขลาทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง วิถีชีวิต และอื่น ๆ โดยให้ชื่อหนังสือว่า ชีวีวัฒน์ นับเป็นเอกสารสำคัญที่จะให้ความรู้เกี่ยวกับ เมืองสงขลาและหัวเมืองภาคใต้อื่น ๆ ในปี พ.ศ. 2427 ได้เป็นอย่างดี

3.3.6 พระยาวิเชียรคีรี (ชุ่ม ณ สงขลา พ.ศ. 2427 – 2431) เมืองสงขลาในสมัย นี้ บทบาทของเจ้าเมืองมีน้อยมาก เมื่อเปรียบกับเจ้าเมืองสงขลาคนอื่น ๆ รัชราชการเป็นเจ้าเมือง ได้เพียง 4 ปีก็ถึงแก่อนิจกรรมด้วยโรคฝีประเภทหนึ่ง มีเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นเพียงเรื่องเดียว คือ มีการเปลี่ยนชื่อวัดกลางเป็นวัดมัชฌิมาวาส ในปี พ.ศ. 2431 เนื่องจากสมเด็จพระมหาสมณ เจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้เสด็จมายังเมืองสงขลาเพื่อเยี่ยมเยียนวัดวาอารามต่าง ๆ ได้ พบว่าชื่อ วัดกลาง ไม่เหมาะสมเป็นชื่อพระอารามหลวง จึงให้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น “วัดมัชฌิมาวาส”

3.3.7 พระยาวิเชียรคีรี (ชม ฦ สงขลา พ.ศ. 2431– 2447) เจ้าเมืองสงขลาคนที่ 8 ซึ่งเป็นคนสุดท้าย เป็นเจ้าเมืองสงขลาช่วงการปฏิรูปมณฑลเทศาภิบาล โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงดำเนินนโยบายสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับหัวเมืองทางภาคใต้ เพื่อดึงอำนาจการปกครองเข้าสู่ส่วนกลาง (centralization) เป็นระบบมณฑลเทศาภิบาล เริ่ม ตั้งแต่ พ.ศ. 2437 ได้ประกาศตั้งมณฑลนครศรีธรรมราชในปี พ.ศ. 2439 ประกอบด้วยเมืองนครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง มีเมืองสงขลาเป็นที่ตั้งที่ว่าการมณฑลนครศรีธรรมราช โปรดเกล้าฯ ให้ พระยาสุขุมนัยวินิต (ปั้น สุขุม) และพระเสนาพิทักษ์ (หนา บุญนาค) ซึ่งเป็นเลขานุการส่วนตัวของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเป็นข้าหลวงพิเศษเพื่อศึกษาปัญหายุ่งยากในเมืองสงขลา และหัวเมืองขึ้นพร้อม ๆ กัน พร้อมทั้งแสวงหาช่องทางเพื่อปฏิรูปการปกครองและการบริหารภายใน เพื่อดึงอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจเข้าสู่ส่วนกลางในระยะยาวให้ได้ในที่สุด พร้อม ๆ กับเป็นการรับมือกับภัยคุกคามของการขยายทุนจากจักรวรรดินิยมอังกฤษ โดยให้อภัยโทษพระยานนครศรีธรรมราช (พร้อม) และสถาปนาให้เป็นเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี ชูนางที่มียศบรรดาศักดิ์สูงกว่าเจ้าเมืองคนอื่น ๆ ใน พ.ศ. 2438 ส่วนพระยาวิเชียรคีรี (ชม) ก็วันเกรงว่าตระกูลของตนจะถูกลดบทบาทในการผูกขาดเศรษฐกิจ เพราะเมืองสงขลาเคยถูกร้องเรียนบ่อยครั้งว่าใช้วิธีพลิกแพลงเรียกเก็บส่วยสูงกว่าอัตราที่ทางการกำหนดไว้หลายเท่า แม้ทางราชสำนักจะส่งขุนนางจากส่วนกลางไปสอบสวนพฤติกรรม แต่เจ้าเมืองสงขลาก็สามารถติดสินบนขุนนางเหล่านั้นได้ จนกระทั่งพระยาวิเชียรคีรี (ชม) ถึงกับกล่าวอย่างมั่นใจว่า “...ตราบใดที่ไก่อังกินข้าวเปลือก ก็ไม่ใช่เป็นการยากที่จะซื้อข้าหลวงที่ไปจากกรุงเทพฯ ได้ทุกคน” (กจช. ร.5 ม 47 / 14, กรมพระยาดำรงราชานุภาพกราบบังคมทูล ร.5 17 เม.ย. ร.ศ.115 อ้างถึงใน ภูวดล ทรงประเสริฐ. 2531) ประกอบกับทางราชสำนักมีการให้อภัยโทษและให้บรรดาศักดิ์เจ้าพระยาแก่เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชสูงกว่าคนอื่นอีกด้วย

การสถาปนามณฑลนครศรีธรรมราชประกาศเมื่อ พ.ศ.2439 โดยมีศาลาที่ว่ากรมณฑลอยู่ที่สงขลา มีพระยาสุขุมนัยวินิตเป็นสมุหเทศาภิบาลคนแรก ราชสำนักจึงสามารถเข้าไปรวบบทบาทการเมืองและการปฏิรูประบบเศรษฐกิจการค้าในหัวเมืองสงขลาและหัวเมืองอื่น ๆ ได้แก่ ปัตตานี ยะลา ยะหริ่ง ระแงะ รามันห์ สายบุรี หนองจิก พัทลุง และนครศรีธรรมราช ตั้งแต่นั้นมาสถานภาพทางเศรษฐกิจและการเมืองของตระกูลเจ้าเมืองสงขลา ก็ค่อย ๆ เสื่อมลง จนกระทั่ง พ.ศ. 2444 พระยาวิเชียรคีรี (ชม) ก็ถึงแก่อนิจกรรม

4. การศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า

การศึกษาประวัติศาสตร์มีหลายวิธี วิธีที่นิยมศึกษามาก คือ การใช้หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร และวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่า ในที่นี้จะขอกล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับการประวัติศาสตร์บอกเล่า เท่านั้น

การศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่ามีประโยชน์ 3 ประการ คือ

1. ได้ศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ชุมชน
2. ได้ศึกษาประวัติศาสตร์จากจุดยืนของสามัญชน
3. ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างสามัญชนกับชาวบ้าน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2527) โดยเฉพาะประชาชนที่ทำให้ได้ศึกษาประวัติศาสตร์จากจุดยืนของสามัญชน

4.1 การศึกษาประวัติศาสตร์ด้วยวิธีการบอกเล่าโดยผ่านกระบวนการสัมภาษณ์
เป็นวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์อีกวิธีหนึ่งที่เพิ่มความมีชีวิตชีวาให้กับผู้ศึกษา เพราะจะทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจซาบซึ้งในเนื้อหามากกว่าการหาอ่านจากตำราทั่วไป ซึ่งมีแต่ตัวหนังสือ การรับรู้โดยผ่านการถ่ายทอดของผู้มีประสบการณ์ตรง ได้ฟังน้ำเสียง ผ่านอารมณ์ ความรู้สึกของผู้เล่า โดยมีผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นสื่อกลาง

การศึกษาประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า จึงเป็นวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง จะเห็นได้จากงานวิทยานิพนธ์หลายเรื่อง เช่น วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ. 2398 – 2503 โดย ชูสิทธิ์ ชูชาติ วิวัฒนาการเศรษฐกิจในหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย โดย ประนุช ทรัพย์สาร และสมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย โดย สุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล แม้แต่งานวิจัยของ กนก วงศ์ตระหง่าน และคนอื่น ๆ เรื่อง ปัญหา อุปสรรค และแนวโน้มของระบอบประชาธิปไตย ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าและงานวิจัย โดย สุกัญญา บำรุงสุข และคนอื่น ๆ เรื่อง สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ก็ล้วนเป็นงานวิจัยที่อาศัยวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่าเสริมงานค้นคว้าทางเอกสาร ไม่ได้มีการใช้ข้อมูลจากเอกสาร โดยลำพังเพียงอย่างเดียว

4.2 การศึกษาประวัติศาสตร์ด้วยวิธีการบอกเล่าเมืองสงขลา ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาประวัติศาสตร์เมืองสงขลาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ

4.2.1 เมืองสงขลามีบทบาทสำคัญร่วมในสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ. 2484 – 2488 ได้เกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาโดยประเทศญี่ปุ่นเป็นผู้เปิดฉากสงครามในสมรภูมिरบทวีปเอเชีย เนื่องจากยังไม่มีงานวิจัยชิ้นใดที่ศึกษาเรื่องเมืองสงขลาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

ผู้วิจัยจึงหยิบยกเรื่องนี้มาศึกษา เมืองสงขลาเป็นเมืองที่มีความสำคัญ เพราะมีทำเลที่ตั้งทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญ กองทัพญี่ปุ่นที่จะโจมตีฐานที่มั่นของกองทัพสัมพันธมิตร คือ อังกฤษ ดินแดนที่เป็นเมืองขึ้นในเขตภูมิภาคเอเชีย ได้แก่ อินเดีย พม่า และมลายู จะต้องอาศัยประเทศไทยเป็นทางผ่านเพื่อเดินทัพไปยังดินแดนดังกล่าว ทั้งยังต้องใช้เป็นฐานที่มั่นกองกำลังของกองทัพญี่ปุ่นด้วย

เมืองต่าง ๆ ทางภาคใต้ของประเทศไทย คือ ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลาและปัตตานี เป็นเมืองที่กองทัพญี่ปุ่นต้องยกผ่านเพื่อเดินทัพไปยังแหลมมลายู และเกาะสุมาตรา ฉะนั้นเมืองสงขลาจึงกลายเป็นเมืองสำคัญในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 สภาวะสงครามได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อชีวิตผู้คนทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจ ให้ศึกษามากมาย ผู้วิจัยจึงเห็นควรศึกษาเรื่องราวของเมืองสงขลาในช่วงสงครามโลก ครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484 – 2488)

4.2.2 ผู้วิจัยใช้แนววิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่าในการศึกษา

ประวัติศาสตร์เมืองสงขลาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ. 2484 - 2488 เพราะเชื่อว่าการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าเมืองสงขลาจะเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลที่มีชีวิตอยู่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน และสามารถยังจำเหตุการณ์ได้ดี ได้มีโอกาสเป็นผู้มีส่วนรับรู้ประวัติศาสตร์ที่เขาเหล่านั้นเป็นผู้สร้างขึ้นเองจากการบอกเล่าโดยผ่านประสบการณ์ตรง ขณะนี้บุคคลร่วมสมัยยังมีชีวิตอยู่หลายคน สามารถเล่าเหตุการณ์ที่อยู่ในความทรงจำ โดยเฉพาะภาพที่ญี่ปุ่นบุกเมืองสงขลา ทหารไทยปะทะกับทหารญี่ปุ่น ทหารฝ่ายสัมพันธมิตรทิ้งระเบิด โจมตีที่มั่นของทหารญี่ปุ่นในเมืองสงขลา ความเป็นอยู่ในช่วงเกิดสงคราม ที่ต้องประสบกับชะตากรรมอันมิอาจลืมเลือนไปจากความทรงจำของบุคคลร่วมสมัยเหล่านี้ได้ เป็นภาพที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเมืองสงขลาในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 หากไม่รีบดำเนินการศึกษา บุคคลเหล่านี้อาจล้มหายตายจากไปตามลำดับ ในที่สุดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของเมืองสงขลาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็จะสูญหายไปพร้อมกับบุคคลเหล่านี้ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง หากไม่มีการบันทึกรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาผลงานที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดไว้

ผู้วิจัยหยิบยกศาสตร์การศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าเพื่อศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อให้บุคคลร่วมสมัยได้มีโอกาสเล่าเหตุการณ์ที่ได้ผ่านพ้นมาในอดีต โดยผ่านกระบวนการสัมภาษณ์อย่างมีระบบระเบียบ มีการรวบรวมและเรียบเรียงเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้น ๆ เป็นการให้โอกาสได้ศึกษาถึงแก่นแท้ของข้อมูล

ได้อย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง มากกว่าการศึกษาด้วยการอ่านจากเอกสารหรือตำราเพียงอย่างเดียว อีกทั้งการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่ายังเป็นประวัติศาสตร์ของประชาชนและยังสร้างเสริมชีวิตชีวาให้แก่วิชาประวัติศาสตร์ และขยายขอบเขตกว้างขวางขึ้น (Thompson, 1978 : 18) ทำให้วิชาประวัติศาสตร์ได้รับความสนใจกว้างขวางมากขึ้น ประชาชนได้มีโอกาสเป็นคนเขียนประวัติศาสตร์ การศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าจะให้ความรู้สึก บางคนอาจมองว่าเป็นอคติ แต่จริงๆ แล้วประวัติศาสตร์บอกเล่าจะเป็นความรู้สึกที่ได้ประสบกับของจริงด้วยตนเอง ทำให้ได้รู้จักกับสังคมในช่วงนั้น ได้อย่างชัดเจนว่า ผู้คนในสมัยนั้นมีความรู้สึกอย่างไร และคิดอย่างไร (Thompson, 1978 : 2)

ชาวเมืองสงขลาจะได้มีโอกาส และมีส่วนร่วมในการสร้างประวัติศาสตร์ของตัวเอง โดยผ่านการบอกเล่าทั้งนี้ผู้วิจัยมีหน้าที่เป็นเพียงตัวแทนนำเสนอความรู้ ข้อมูลที่ได้รับ โดยผ่านกระบวนการบอกเล่าเท่านั้น

การศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าเมืองสงขลาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงเป็นประเด็นที่นำมาศึกษาโดยให้ความสำคัญกับบุคคลร่วมสมัย ซึ่งถือว่าเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ให้ความสำคัญกับประชาชน แทนที่เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในอดีตที่มีแต่การเน้นเรื่องของราชวงศ์ การแก่งแย่งอำนาจทางการเมือง การติดต่อกับต่างประเทศ แต่ประวัติศาสตร์บอกเล่าเมืองสงขลาช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 จะเปลี่ยนแปลงเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ที่ให้โอกาสแก่บุคคลในชุมชนเมืองสงขลาช่วงสงครามโลกได้มีโอกาสถ่ายทอดประสบการณ์ของเขาเหล่านั้น โดยผ่านกระบวนการทางประวัติศาสตร์บอกเล่าอย่างมีระบบระเบียบวิธี

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าเมืองสงขลาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยมุ่งให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตของชาวเมืองสงขลา ด้วยศึกษาเน้นเรื่อง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเมืองสงขลาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484 – 2488) เป็นหลัก

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นศาสตร์สาขาหนึ่งที่ได้รับ ความสนใจในแวดวงวิชาการมากขึ้นในปัจจุบัน โดยจะเห็นได้จากการกำหนดให้วิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นเนื้อหาวิชาหนึ่งในหลักสูตรการเรียนการสอนทั้งในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา งานวิจัยชิ้นนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยได้เป็นอย่างดี และสามารถนำไปใช้ในการสอนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้ นอกจากนี้การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสงขลา ยังช่วยให้ผู้เรียนเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน ทำให้มีความรักใน

ท้องถิ่นและมีความหวังแทนในมาตุภูมิ แม้แต่ชาวเมืองสงขลาหากได้ศึกษาถึงประวัติศาสตร์บอกเล่าเมืองสงขลาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 จะเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของเมืองสงขลาเพิ่มขึ้นอย่างกว้างขวาง และอาจขยายเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่อยู่ใกล้เคียงในโอกาสต่อไปได้อีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

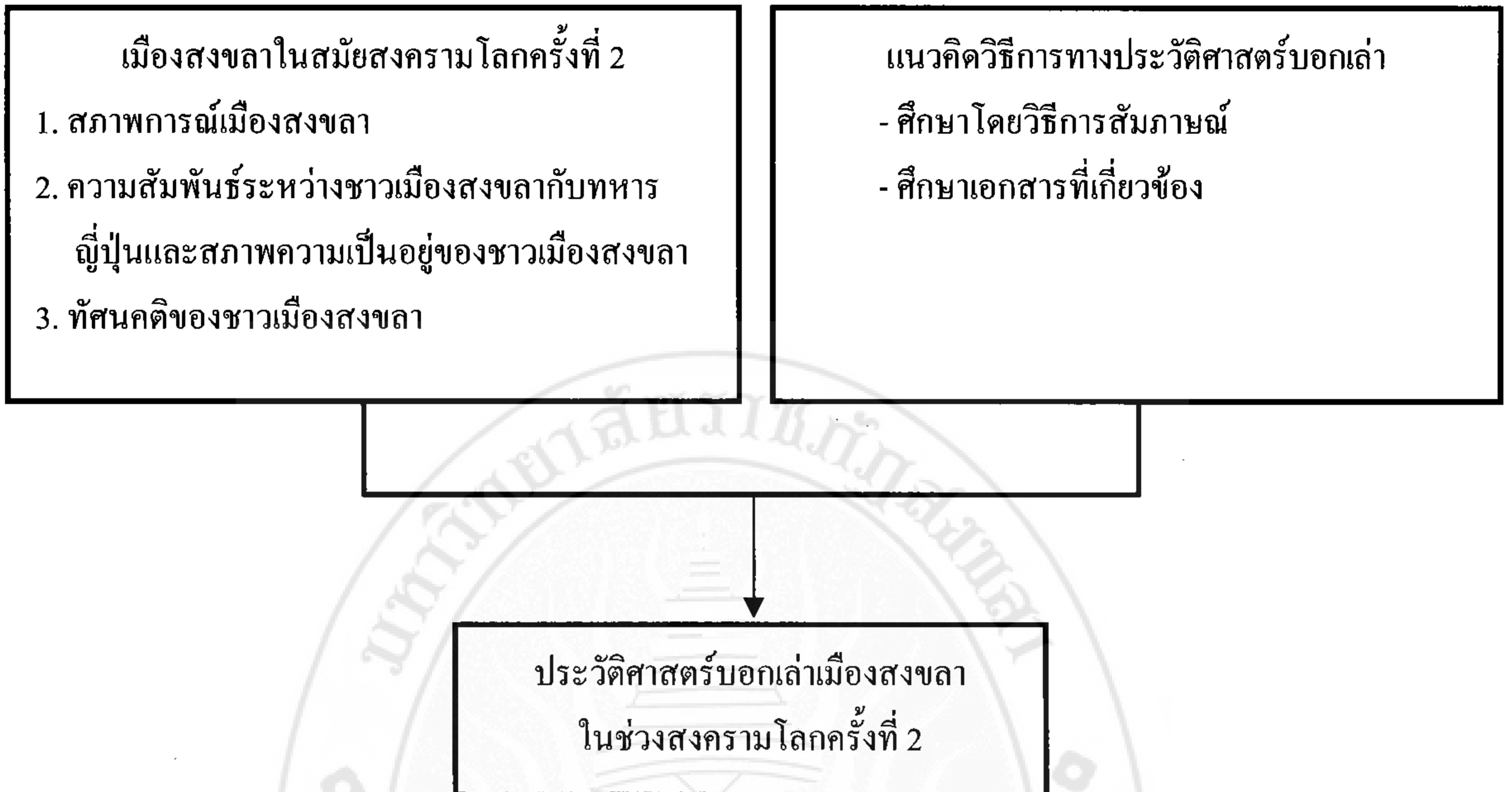
ผู้วิจัยได้วางวัตถุประสงค์ในการศึกษาค้นคว้า ประวัติศาสตร์เมืองสงขลาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยอาศัยวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่าในเรื่องราวต่อไปนี้

1. สภาพการณ์เมืองสงขลาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2
2. ความสัมพันธ์ระหว่างชาวเมืองสงขลากับทหารญี่ปุ่น และสภาพความเป็นอยู่ของชาวเมืองสงขลาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2
3. ทักษะคติของชาวเมืองสงขลาต่อกองทัพญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ประมวลแนวคิดวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่ากับบทบาทของประเทศไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเฉพาะเมืองสงขลา กับสงครามโลกครั้งที่ 2 นำมาประมวลจัดกรอบในการวิจัย ดังนี้

กรอบแนวคิดประวัติศาสตร์บอกเล่าเมืองสงขลาช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2
(พ.ศ.2484 – 2488)



ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์ตามวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) เป็นการนำเสนอโดยการบรรยายเชิงวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ ดังนี้

1. ขอบเขตของแหล่งข้อมูล จะศึกษาจากแหล่งข้อมูล 2 ลักษณะ
 - 1.1 ข้อมูลจากเอกสาร โดยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์เมืองสงขลาช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2484 – 2488) จากเอกสารชั้นต้น และเอกสารชั้นรองจากแหล่งเอกสารต่าง ๆ
 - 1.2 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยการสัมภาษณ์บุคคลที่เกิดร่วมสมัย จำนวน 25 คน กล่าวคือ ผู้ให้ข้อมูลต้องเป็นผู้ที่เกิดก่อน พ.ศ.2475 หรือมีอายุตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป ในปี พ.ศ.2484 ซึ่งเป็นปีที่เกิดสงคราม และมีหรือเคยมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตอำเภอเมือง

สงขลา อำเภอหาดใหญ่ และอำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา ในช่วงที่เกิดเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาไว้ดังนี้

2.1 สภาพการณ์เมืองสงขลาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างชาวเมืองสงขลากับทหารญี่ปุ่น และสภาพความเป็นอยู่ของชาวเมืองสงขลาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

2.3 ทศนคติของชาวเมืองสงขลาต่อกองทหารญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

ข้อตกลงเบื้องต้น

เพื่อความเชื่อมโยงในการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าเมืองสงขลาช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงกำหนดให้ศึกษาเหตุการณ์ประเทศไทยก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจสถานการณ์ของประเทศไทย ก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ด้วย

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ประวัติศาสตร์บอกเล่า หมายถึง การศึกษาประวัติศาสตร์โดยวิธีการหาหลักฐานข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ผ่านการสัมภาษณ์อย่างมีระบบระเบียบ

เมืองสงขลาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2484 – 2488) หมายถึง เมืองสงขลาที่ได้รับผลกระทบจากการคุกคามของกองทัพญี่ปุ่นซึ่งเป็นฝ่ายอักษะ และกองทัพสัมพันธมิตรคือ เขตอำเภอเมืองสงขลา อำเภอหาดใหญ่และอำเภอสติงพระ

สภาพการณ์เมืองสงขลา ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 หมายถึง เมืองสงขลาในฐานะเมืองยุทธศาสตร์สำคัญทางภาคใต้ และกระบวนการบุกยึดเมืองสงขลา

สงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2484 – 2488) หมายถึง สงครามมหาเอเชียบูรพาที่ญี่ปุ่นคุกคามบุกประเทศไทย และการตอบโต้ของกองทัพสัมพันธมิตรต่อกองทัพญี่ปุ่น

ชีวิตของชาวเมืองสงขลาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างชาวเมืองสงขลากับทหารญี่ปุ่น และสภาพความเป็นอยู่ของชาวเมืองสงขลา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการจากการวิจัย มีดังนี้

1. ช่วยสร้างความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจนเกี่ยวกับสภาพการณ์เมืองสงขลาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2
2. ช่วยสร้างความรู้ความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างชาวเมืองสงขลากับทหารญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2
3. ช่วยให้ทราบทัศนคติของชาวเมืองสงขลาที่มีชีวิตอยู่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ต่อกองทหารญี่ปุ่น
4. ช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความรัก ความหวงแหนในมาตุภูมิ ความภูมิใจในท้องถิ่นที่อาศัย และเกิดควมมีชีวิตชีวาในการศึกษาประวัติศาสตร์
5. ใช้เป็นเอกสารประกอบการสอนวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสงขลา ในระดับมัธยมศึกษา และอุดมศึกษา

